סבו ציון
דרישת המקדש בסבבו שערים

מקום המקדש

הסבר על הר הבית ועל כל חלקי המקדש שבפרוספקט "סבו ציון"

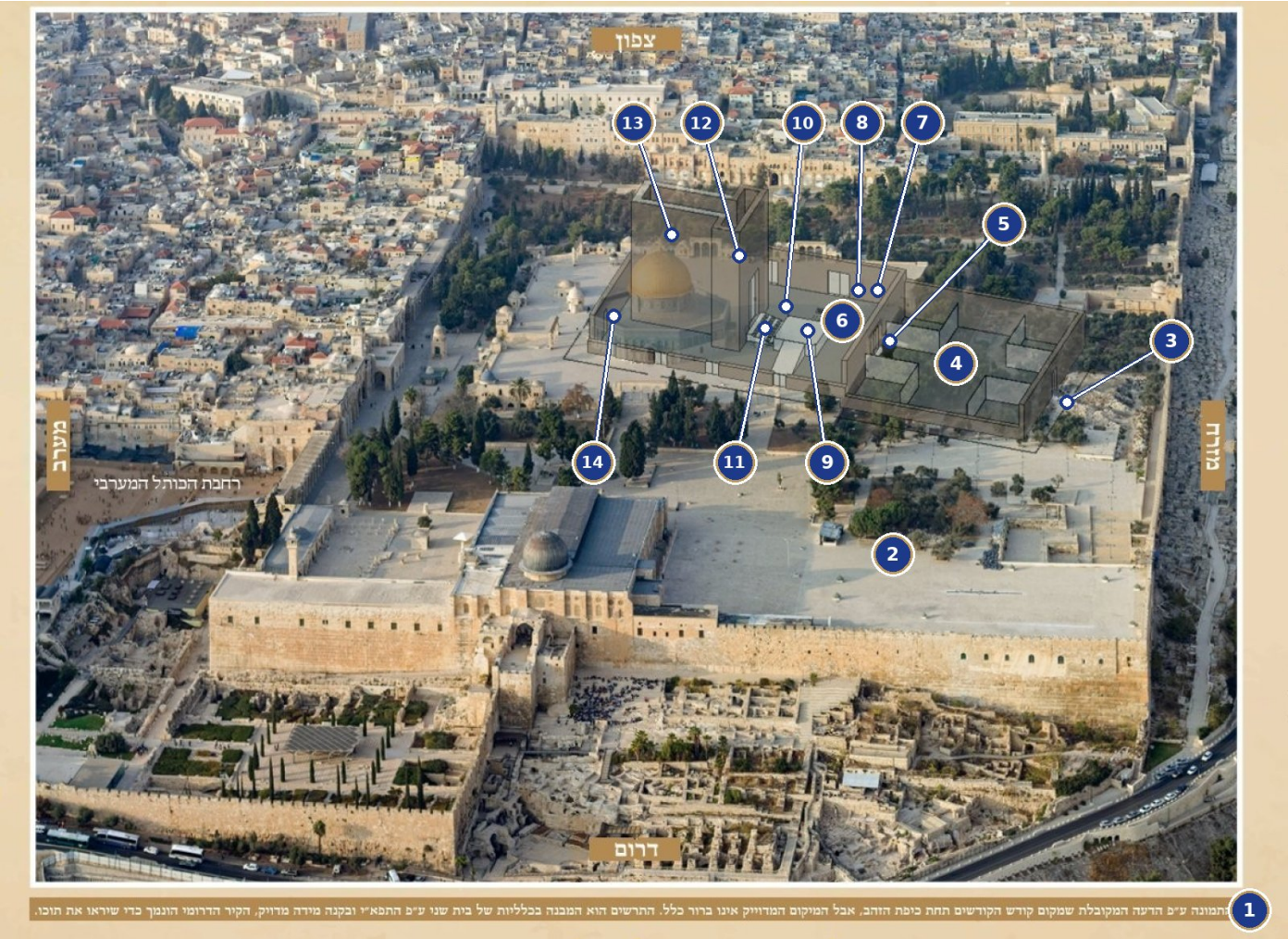

התמונה ע"פ הדעה המקובלת שמקום קודש הקודשים תחת כיפת הזהב, אבל המקום המדויק אינו ברור כלל. התרשים הוא מבנה בית שני בכלליות ע"פ התפארת ישראל ובקנה מידה מדויק.

אגודת "סבו ציון" | sovuzion.com | קו סבו ציון: 0733-181-626

תוכן העניינים

1. מיקומו בהר
2. הר הבית
3. הסורג והחיל
4. עזרת הנשים
5. ט"ו מעלות העולות לעזרת ישראל
6. כלל העזרה
7. עזרת ישראל
8. עזרת כהנים
9. המזבח
10. בין האולם והמזבח
11. מדרגות האולם
12. האולם
13. ההיכל וקודש הקודשים
14. אחורי בית הכפורת

1. מיקומו בהר

> את מקום המקדש העמדנו במקום כיפת הסלע, שכן היה מסורת בישראל במשך מאות שנים, וכן כתבו רבי בנימין מטולדה (..), תלמיד הרמב"ן (מסעות א"י, א' יערי, עמ' 40), רבי עובדיה מברטנורא (אגרות א"י, א' יערי, עמ' 134), הרדב"ז (שו"ת רדב"ז ח"ב סימן תרצא), וכן נקט הח"ח בליקוטי הלכות (ז"ת זבחים נה ב) ועוד.

מלבד זאת, מבנה הטופוגרפיה של ההר מסתדר היטב עם מסורת זו, וכמעט ואי אפשר להניח שהיה במקום אחר, אם לא שנאמר שכל ההר השתנה לגמרי מזמן הבית. ועוד, הקיר המזרחי של הרמה, שהוא במקום קצה העזרה לשיטה זו, מכוון למזרחו של עולם, כמבואר בירושלמי שהמקדש היה למזרחו של עולם.

במשך השנים האחרונות נאמרו דעות נוספות: יש המצפינים, כדי שיהיה המקדש מול מקום שער הרחמים וכנגד מקום שריפת הפרה לשיטתם, ויש המדרימים וטוענים שמקום המקדש הוא כנגד רחבת הכותל המערבי.

כמובן שלא באנו לקבוע מסמרות להלכה, אבל העמדנו את מקום המקדש כפי המסורת שהייתה רווחת בכל ישראל, והיא המסתברת ביותר, מה שאין כן השיטות האחרות - מלבד שאין עליהן מסורת, הן מוקשות מכמה אופנים.

2. הר הבית

הר הבית הוא שטח מוקף חומה הכולל בתוכו את המקדש והעזרות. כשמדברים על הר הבית ביחס להיכל ועזרות, 'הר הבית' הכוונה לשטח ההר הפנוי ולא לחלק הבנוי שבו.

קדושת המקום: הר הבית נקרא מחנה לויה, ויש איסור לטמאים שטומאה יוצאת מגופם (כגון זב ובעל קרי וכיו"ב) להכנס לשם.

במשנה (מידות פ"ב מ"א) מבואר שהר הבית היה 500 אמה על 500 אמה. כיום הר הבית הוא כ-470 מטר אורך ו-270 מטר רוחב (המידות לא מדוייקות כלל ומשקללות ממוצע בערך), וחלקו אינו חלק מהר הבית המקורי אלא נוסף ע"י החשמונאים או הורדוס.

מיקום המקדש בתוך הר הבית לא מבואר במשנה, אבל זאת אומרת לנו המשנה שרוב המקום הפנוי בהר הבית הוא בדרום, לאחריו במזרח - ולענין זה עזרת הנשים נחשבת כחלק מהר הבית (כמבואר ברמב"ם בית הבחירה פ"ה) - שלישי לו מן הצפון ומיעוטו מן המערב. עוד מוסיפה המשנה: "מקום שהיה רוב מדתו - שם היה רוב תשמישו".

הרמב"ם (בית הבחירה פ"ה ה"א) כתב ע"פ הירושלמי (תענית פ"ג ה"ח) שהר הבית היה מקורה, אבל התוס' יו"ט (מידות פ"ב מ"א) כתב שהר הבית לא היה מקורה, אלא בצדדים היה מסוכך ע"י איצטבאות.

חמשה שערים היו להר הבית (מידות א, א)

- שני שערי חולדה מן הדרום - משמשין כניסה ויציאה.
- קיפונוס מן המערב - משמש כניסה ויציאה.
- טדי מן הצפון - לא היה משמש כלום.
- שער המזרחי - עליו שושן הבירה צורה, שבו היו יוצאים לשריפת פרה אדומה.

3. הסורג והחיל

בין שטח הר הבית לשטח העזרה יש שטח הנקרא חיל, המקיף את כל העזרה ואת עזרת הנשים.

המשנה (מידות ב, ג) מבארת שגודל החיל הוא 10 אמות, ונחלקו המפרשים בפירושו. רבים פירשו ששטח רחבו הוא 10 אמות, וכן פירש התפא"י, ואת השטח הזה מקיפה מחיצה בגובה י' טפחים הנקראת סורג, המסמנת לגויים וטמאים לא להכנס.

הרמב"ם פירש שחיל הוא חומה וגובהה 10 אמות, אבל לא התפרש כמה היה שטח הרוחב שהקיף החיל, וסביב אותה חומה היתה הגדר הנמוכה של החיל ולא התבאר למה היתה משמשת.

קדושת המקום: קדושת החיל מרובה משל הר הבית, ואסור לגויים וטמאי מתים להכנס לשם (מדרבנן).

כאשר היוונים נכנסו להיכל פרצו י"ג פרצות בסורג כדי לאפשר לגויים להכנס, וכשנצחו בית חשמונאי חזרו וגדרום ותקנו כנגדם י"ג השתחוויות. [מענין לציין שנמצאה כתובת מזמן בית המקדש בשלש שפות האומרת לגויים שלא

להכנס לפנים מן הסורג.]

4. עזרת הנשים

כשנכנסים מהר הבית דרך שער המזרח, אחרי החיל ממוקמת עזרת הנשים, והיא גבוהה מהר הבית 6 אמות. כדי לעלות מהר הבית לעזרת הנשים יש לעלות 12 מדרגות, כל אחת בגובה חצי אמה ובעומק חצי אמה.

עזרת נשים נקראת כך מפני שעד שם נשים נכנסות. בעת שמחת בית השואבה תקנו שם תיקון גדול ועשו גזוטרא סביב עזרת הנשים, והיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה.

גודל העזרה היה מרובע 135 אמה על 135 אמה, ובארבעת פינותיה היו ארבע לשכות ללא תקרה, כל לשכה 40 אמה על 40 אמה:

- **דרומית מזרחית** - לשכת הנזירים, ששם מבשלין את שלמיהם ומגלחין את שערם.
- **מזרחית צפונית** - לשכת דיר העצים, ששם כהנים בעלי מומין מתליעים בעצים.
- **צפונית מערבית** - לשכת המצורעים.
- **מערבית דרומית** - לשכת בית שמניא, שבה היו נותנין יין ושמן.

קדושת המקום: הקדושה הנוספת בעזרת נשים היא שאין טבול יום נכנס לשם, אבל עדיין אין חיוב כרת לנכנס אליה בטומאה.

5. ט"ו מעלות העולות לעזרת ישראל

בין עזרת נשים לעזרת ישראל ישנן 15 מדרגות העשויות כחצי עיגול, כנגד 15 פרקי שיר המעלות שבתהילים, ובהן הלויים עומדים ושרים.

גם מדרגות אלו - גובה כל מדרגה חצי אמה ועומקה חצי אמה. נמצאת עזרת ישראל גבוהה מעזרת הנשים ז' אמות ומחצה.

6. כלל העזרה

סתם 'עזרה' כוללת את עזרת ישראל, עזרת כהנים, המזבח, בין האולם והמזבח, ההיכל ו-11 אמות שאחורי קודש הקודשים. ארכה ממזרח למערב 187 אמות ורחבה מצפון לדרום 135 אמות.

שערי העזרה

התפא"י נקט להלכה כדעת התנא (מידות פ"ב מ"ו) שבעזרה היו שלושה עשר שערים: בדרום סמוך למערב שער העליון, מזרחית לו שער הדלק, אחריו שער הבכורות ואחריו שער המים. מולם בצפון - שער יכניה בצפון מערב, אחריו למזרח שער הקרבן, ואחריו שער הנשים ואחריו שער השיר. במזרח שער ניקנור, ושני פשפשים היו לו מימינו

ומשמאלו, ושנים במערב לא היה להם שם.

הרמב"ם נקט כדעת התנא (מידות פ"א מ"ד) שהיו בעזרה שבעה שערים: שלשה בצפון - שער הניצוץ, שער הקרבן ובית המוקד; ושלשה בדרום - שער הדלק, שער הבכורות ושער המים; ואחד במזרח - שער ניקנור.

7. עזרת ישראל

עזרת ישראל רחבה 11 אמות וארכה כאורך עזרת הנשים - 135 אמות.

קדושת המקום: מחוסרי כיפורים אסורים להכנס לעזרת ישראל, וטמא הנכנס לעזרת ישראל חייב כרת.

8. עזרת כהנים

לפנים מעזרת ישראל היתה עזרת כהנים, שגם היא רחבה 11 אמות וארכה 135 אמות.
בין עזרת ישראל לעזרת כהנים היתה מדרגה גבוהה אמה, ועליה הדוכן בגובה אמה וחצי ובו 3 מדרגות, כל מדרגה חצי אמה. נמצאת עזרת כהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות וחצי (כדעת ר' אלעזר בן יעקב).

קדושת המקום: ישראלים, אפילו טהורים, אסורים להכנס לעזרת כהנים אלא בשעת צרכיהם - לסמיכה, לכפרה, לשחיטה ולתנופה.

9. המזבח

לאחר י"א אמה של עזרת כהנים עומד המזבח. תחתית המזבח 32 אמות על 32 אמות, והולך ומתקצר עד שבגגו הוא 28 אמות על 28 אמות, ומקום המערכה בתוכו 24 אמות על 24 אמות.

בדרום המזבח נמצא הכבש - ארכו 32 אמות ורחבו 16 אמות, שבו היו הכהנים עולים על גבי המזבח.

בצפון המזבח עומדים טבעות ושולחנות, ששם שוחטים ומפשיטים את קדשי הקדשים.

10. בין האולם והמזבח

בין המזבח לאולם היה שטח של 22 אמות.

קדושת המקום: המקום מקודש יותר מעזרת כהנים, ואסור לבעלי מומין, פרועי ראש וקרועי בגדים להכנס לשם.

11. מדרגות האולם

תחת מקום המקדש היה אוטם (יסודות להעמיד עליהם הכתלים) בגובה 6 אמות, נמצא שכדי לעלות מעזרת ישראל לאולם ולהיכל יש לעלות גובה שש אמות. לצורך כך, לפני פתח האולם היו 12 מדרגות, כל מדרגה בגובה חצי אמה.

לפירוש התפא"י המדרגות נמשכו על פני כ"ב אמות שבין המזבח לאולם, ולדעת הרמב"ם - במשך 6 אמות.

12. האולם

האולם עומד לפני ההיכל. רחבו ממזרח למערב 11 אמות וארכו מצפון לדרום 100 אמה (כולל כותלי האולם וכדו'), ובולט מחוץ להיכל 15 אמות לכל צד.

קדושת המקום: נחלקו התנאים האם קדושת האולם כקדושת ההיכל או כקדושת העזרה.

13. ההיכל וקודש הקודשים

אורך ההיכל ממזרח למערב היה 40 אמות ורחבו מצפון לדרום 20 אמות. בהיכל עמדו המנורה בדרום, שולחן לחם הפנים בצפון, ומזבח הקטורת במרכז - משוך אמה אחת מבין השולחן למנורה לצד אמצע, מזרחית אליהם.

בין ההיכל לקודש הקודשים יש אמה רווח, ושם עומדת הפרוכת, ובבית שני היו שתי פרוכות.

קודש הקודשים נמצא במערב, ששכינה במערב. גדלו 20 אמות על 20 אמות, ובו היה מונח בבית הראשון ארון הברית, ועמו ספר התורה ושאר דברים שהיו עם הארון, שאת כולם גנז יאשיהו המלך.

סך הכל רוחב בנין המקדש עצמו מבחוץ, כולל התאים והכתלים, מצפון לדרום במקום ההיכל - 70 אמה, וארכו ממזרח למערב 100 אמה.

גובה ההיכל וקודש הקודשים היה 40 אמה, ועליהם היתה קומה נוספת כמו התחתונה בגובה 40 אמה. סך הכל גובה בית המקדש 100 אמה (שזה כ-50 מטר; לשם השוואה, הכיפה שישנה שם היום היא בגובה 35 מטר).

קדושת המקום: קדושת ההיכל גדולה מקדושת העזרה, שאין נכנסים אליו מי שאינו רחוץ ידים ורגלים [ואין להכנס להיכל כלל אם לא לצורך עבודה או השתחויה]. קודש הקדשים מקודש ממנו, שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים לצורך עבודת היום. לגג ההיכל לא היו נכנסים אלא פעם בשבע שנים, כדי לבדקו אם הוא נצרך לתיקון.

14. אחורי בית הכפורת

מאחורי קודש הקודשים עד סוף שטח העזרה היו עוד 11 אמה שדינם כדין שאר העזרה.